

25

שנים להסתלקות כ"ק מרן האדמו"ר
ה'פני מנחם' מגור זי"ע

מה שזראיתי בבית אבא

באור פני מלך | הגאון החסיד רבי יצחק דוד אלטר, בנו של
כ"ק מרן ה'פני מנחם' זי"ע, בשיחה מיוחדת במלאות חצי יובל
להסתלקות הרבי. מסמך מרומם

"בבית, אבא חייך"
אותנו ללא מילים.
הגאון החסידי רבי יצחק
דוד אלטר בשיחתו
המיוחדת ל"משפחה"

"אני הולך בדרכי אבות". כ"ק מרן ה'פני מנחם זי"ע ב'שפאציר' היומי

**החרדה וההתנהגות
החידתית בשעות
האחרונות: "אימי התקשרה
ואמרה: הרבי עונה לי
בפסוקים שאני לא רוצה
לשמוע" | הרמזים מעוררי
החלחלה שפחרו בתקופה
האחרונה: "הרבי אמר - עלי
לא יאמרו תהילים, בית
המדרש החדש שנבנה אינו
שלי" | האבהיות והרכות
כלפי כל יהודי מרגע
ההנהגה: "אבא נהפך לאדם
אחר - במראה הפנים,
בסבלנות לכל יציר נוצר
ואפילו בכתב היד" | והדרך
שבה חניך את ילדיו: "אבא
לא נהג להעיר ולסנוט. הכל
היה בדרך של דוגמה אישית
מופלאה" | במלאות חצי
יובל שנים להסתלקותו של
כ"ק מרן האדמו"ר ה'פני
מנחם' מגור זי"ע - בנו
הגאון החסיד רבי יצחק
דוד אלטר, ראש כולל גור
בבני ברק, חושף טפח מחיי
ההנהגה המרוממים בשיחה
מיוחדת ומרוממת לאריה
ארליך וישראל א' גרובייס
| מנחם משיב נפשי**

אריה ארליך, ישראל א' גרובייס

צילום: עזרא טרבלסי, ארכיון רש"י

במרחק קילומטרים ספורים ממוקדי הפיצוצים, בבית המדרש הישן של חסידי גור ברחוב רלב"ח, שורה מועקה בלתי מוסברת. אלפי החסידים מתכוננים אמנם לחג הפורים, אבל משהו בהתנהגותו של הרבי, כ"ק מרן ה'פני מנחם' מגור זי"ע, נעשה סגור ומסתורי.

כמה ימים לפני כן מתפרסם בעיתון 'המודיע' מכתב שפותח במילים קשות. "עת צרה היא ליעקב, אשר יגורנו והזהרנו בא". יש גם ציטוט מחריד מדברי חז"ל: "כיון שניתן רשות למשחית, אינו מבחין בין צדיקים לרשעים".

הרבי קורא לכלל הציבור החרדי בארץ: "נעזוב את כל החשבונות וההתחשבויות בינינו... נעקור שנאת ישראל אשר בתוכנו, נרבה במידת חסד וטוב, נתחזק בתורה, דרכי נועם ויראת שמים".

החסידים שיודעים לקרוא בין השורות, מבחינים בצורת הכתב שישנה סערה גדולה. באופן חריג, כמה שעות אחרי שהמכתב המקורי נכתב ונמסר, הרבי מתקשר למערכת 'המודיע' ומבקש שיוסיפו פסוק לסיום 'כי לא ייטוש ד' עמו ונחלתו לא יעזוב'. לאיש מהם אין מושג שמדובר בצוואה

- - -

עשרים וחמש שנים חלפו ועדיין, כשבנו של אותו צדיק, הגאון החסיד רבי יצחק דוד אלטר שליט"א, נזכר באותם ימי פְּרֵדָה מרטיטים, כל הפרטים עולים ומהדהדים. "כמה ימים לפני פורים הוא היה מצונן. החשש היה שהוא לא יוכל לערוך את ה'טיש'. הזמינו רופא מומחה לביתו. הרופא ערך סדרת בדיקות מקיפה וקבע: הכל תקין. עבור הצינון הוא רשם כדור קל".

ת אותו חודש אדר מחריד של תשנ"ו, אין אחד מתושבי הארץ שיכול לשכות. השמחה הפורימית התחלפה באימה וחרדה. מחוץ שיכלה חרב ומחדרים אימה. רחובות ירושלים היו ריקים, שוטרים חמושים ניצבו בכל צומת מרכזי וכל רעש חריג גרם להתקפי פאניקה.

הפיצוץ הראשון התרחש ממש במרכז העיר החרדית, בצומת הרחובות יפו ושרי ישראל (ליד בניין 'שערי העיר'). בשעה 06:45 נשמע 'בום' אדיר, אחריו דממת מוות ואז יללות אמבולנסים בלתי נגמרות. עד היום אי אפשר להביט בתמונות מאותו אירוע. שלד קרוע ומפויח של אוטובוס קו 18 וסביבו עשרות פצועים והרוגים. 26 הרוגים ועשרות פצועים.

באותו בוקר, בתיאום עם הפיגוע בירושלים, דווח על פיגוע התאבדות נוסף, בכניסה לאשקלון. גם שם היו הרוגים ועשרות פצועים.

בדיוק שבוע לאחר מכן, בשעה 06:20 בבוקר של יום ראשון, י"ג באדר תשנ"ו, שוב נשמע 'בום' מחריד בירושלים. ושוב השקט ושוב הסירנות. שוב פעם שלד מפויח של קו 18 שסביבו עשרות הרוגים ופצועים. עוד

19 הרוגים ועוד אלפי אזרחים מסויטים. בקושי חלפה יממה. המוני בית ישראל צעדו לתפילת מנחה של תענית אסתר וערב פורים, כשהגיעה השמועה המחרידה. שוב פיגוע. הפעם בהצטלבות הרחובות דיזנגוף והמלך ג'ורג' בתל אביב. ממדי ההרס היו עצומים. עוד שלושה עשר הרוגים, בהם חמישה נערים צעירים. לאיש לא היה חשק גדול לשמחות.

למחרת היום נערך 'טיש' שההיסטוריה הגוראית לא תשכח לעולם. פורים הפך ליום כיפורים. מאות החסידים שנדחפו ב'שורות' המפורסמות, יכלו למשש את חרדת הדין. הרבי שתמיד האיר פנים לכל סובביו, הודיע שהוא לא מסוגל לסבול ריח של מאכלים. ביקש שיחלקו קודם את כל האוכל ורק אז הוא ייכנס.

כשהרבי נכנס, בניגוד למקובל, הוא כמעט לא טעם. גם חלוקת הפירות והיין הייתה קצרה ומהירה. ואז הגיע ה'שמועס'. דברי פֶּרְדָּה כמעט מפורשים של רבי טרי למדי מצאן מרעיתו. בעיניים סגורות ובד שאוחזות בגביע הוא מדבר על חילופי המשמרות של מלכות בית דוד. הוא מגביה את קולו ומכריז: 'מחר אנוכי ניצב על ראש הגבעה'. מברך ברכת המזון ונעלם בחדרו. "כמה שעות לאחר מכן", נזכר הגרי"ד, "אימי (הרבנית תליט"א) מתקשרת אל ביתי בבני ברק. להפתעתי היא מבקשת לדעת איך היה הטיש. האם הכל היה תקין? ניסיתי להבין את השאלה והיא הסבירה בבהלה: אני מדברת עם הרבי, והוא לא משיב לי ממין העניין. על כל שאלה שלי הוא אומר פסוקים שאני לא רוצה לשמוע. הוא אומר את הפסוק שאמר משה אחרי חטא העגל: 'ועתה אעלה אל השם אולי אכפרה בעד חטאתכם' - - -

"ניתקתי את השיחה והתקשרתי אל המשב"ק הקרוב, ר' יהודה שפירא. אלא שהוא לא ענה. התקשרתי לעוד אחד מהמקורבים, גם הוא לא ענה. התקשרתי לאחיי מירושלים, גם הם לא מרימים. בסוף הצלחתי לשלוח משהו אל בית המשב"ק. הוא חיבר את הטלפון ודיברנו. המשב"ק סיפר שהרופא אמר שהכל בסדר וסיכם שלמחרת יזמין שוב רופא.

"שוב התקשרתי לאימי. הפעם ניתן היה לשמוע את הרעד בקולה. 'עדיין הוא עונה לי רק פסוקים', אמרה. השעה הייתה אחת עשרה וחצי, ביקשתי שתיכנס ותאמר שאני מבקש שינוח מעמל היום".

הטלפון הבא הגיע בארבע לפנות בוקר. "אני מדברת אלייך", אמרה הרבנית, "והוא לא עונה". טלפון למשב"ק הקרוב, טלפון לאמבולנס, ותוך שעה קלה - אלפי חסידים המומים בכל העולם קורעים את דש הבגד וזועקים 'דיין האמת'. וכל בית ישראל יבכו את השֶׁרֶפָה אשר שרף השם - - -

"מיד אחרי אותו טלפון הזמנתי טקסי שדהר מבני ברק לירושלים. כשהגעתי ראיתי אותו שוכב. פניו היו שלוות מאוד. המראה הזה לא יישכח ממני".

מה שברור, שהרבי אכן עלה לכפר בעד בני ישראל. האינתיפאדה נעצרה. "גם בחצר גור שסבלה לאורך כל אותה שנה מהרבה מקרים של חולי ופטירת צעירים, ראו שהייתה רפואה גדולה. הוא נשא על עצמו

"ונחלתו לא יעזוב". עם יבדלחט"א כ"ק מרן האדמו"ר מגור שליט"א

"בשנות האדמו"רות אמר לי אבא שהוא נוהג להזכיר הרבה אמרות חז"ל בשמועסן, כי הוא רוצה שהחסידים ילמדו וידעו הרבה גמרות, שלא יצטמצמו"

נכשו קשורה בנפשו. עם אביו על הספינה בדרך לביקור בארץ ישראל (נראה אחיו הבכור: רבי מאיר הי"ד)

נסיר בית גור היפני מנחם בילדותו

ילד שעשועים. לצד אביו מרן האדמו"ר אמת' זי"ע בעיר הקיט שצ'ואניץ

תמונת שלווה אחרונה

אווירה מיוחדת אופפת את חדר הספרים של הגאון החסיד רבי יצחק דוד אלטר. ערמות הכרכים שפזורים על השולחן, כמו אוסף הרשימות והפתקים, מעבירים ניחוח קמאי. כאן הוא יושב מסוגר במשך שעות ועוסק בתורה ובגמילות חסדים.

רשמית הוא מכהן בראשות כולל האברכים המרכזי של חסידות גור בבני ברק, אך שמו הולך בכל מקום. לא מעט יהודים באים אל החדר שבו גם מתנהלים מעשי חסד וצדקה רבים בכל התחומים. החסידים מספרים שאביו, הרבי זצ"ל, היה מרבה להיוועץ עימו בכל עניין. בישיבה בצילו ניתן לחוש את הניצוץ היוקד. קלסתר הפנים יש בו לא מעט דמיון לבית אבא. גם תכונות האופי, הידענות והשנינות, המעבר המהיר מעניין לעניין, לצד יכולות הנאום הרטרוריות, המשלבות אידיש פולנית עם עברית גבוהה. ומעל הכל אותה פשטות מופגנת, שלא מתייחסת למה יאמר הבריות.

גם עכשיו, כשמדובר על אותו ליל פרדה מחריד, השיחה גולשת לדברי תורה. "באחד מימי השבעה" הגיע לחנם מרן הרב אלישיב זצ"ל. כשהוא שמע על ההסתלקות של אבא, הוא טען שלא ייתכן שהוא נפטר תוך כדי שינה. כנראה התעורר קודם. הוא ציטט את דברי ה'קצות' (-ספר 'קצות החושן') בסימן ד', שמצטט את הזוהר שבכל לילה כשהאדם הולך לישון - הנשמה שלו מופקדת כמשכון בידי הקדוש ברוך הוא, וההלכה היא שאסור לתפוס את המשכון. לכן חייב להיות שקודם הוא התעורר ורק אחר כך נפטר.

"האמת היא", מסייג הגרי"ד, "שזו לא טענה. משום שדברי הזוהר הללו נאמרים על כך שהבורא לא תופס את הנשמה קודם זמנה, בשל החטאים. אבל אצל אדם צדיק, שהגיע זמנו להסתלק - אין כאן 'תפיסה' של חוב. זה הזמן להסתלק. ועוד, שבמקרה שהאדם בעצמו מסכים ומוסר את נשמתו על מנת שיתכן שייקחו אותה ממנו, הקב"ה יכול לקחת ממנו תוך כדי שינה".

בני המשפחה הקרובה שמעו רמזים מפורשים יותר על הסתלקותו הפתאומית?
 "רמזים היו ללא סוף. אבל הייתה אמירה אחת - בעניין כספי שאינני יכול לפרט - שהייתה כמעט מפורשת על כך שהגיע זמנו לעזוב".

כבר מהיום הראשון של הנהגתו הקצרה - שלוש וחצי שנים - החל הפני מנחם לבזוק רמזים מעורפלים.

"המוטו שלו היה: עין טובה, לחשוב על השני". הגרי"ד אלטר בשיחתו עם כותבי השורות

שבת אחים גם יחד. לצד אחיו הגדולים כ"ק מרדכי' ישראל' והלב שמחה' זי"ע בשמחה משפחתית (נראה: הרי"ם לוין זצ"ל)

"שהאור שלך יאיר בתלמידים". מעמד הכתרתו לראש ישיבת 'שפת אמת' (נואם: הגרי"ב זילברברג מפיטסבורג זצ"ל)

שיש בו מאותה חריפות קוצקאית. הוא לא סבל בטלה ולא יכול היה לשאת טורח של דיבורים מיותרים.

"בבת אחת, מהרגע שבו קיבל את הנהגת העדה, הכל התרכך. פתאום הדלתות נפתחו, כל אדם מר נפש יכול היה להיכנס ולדבר עימו בניחותא. כרועה נאמן וסבלן – קיבל כל אחד במאור פנים מיוחד. נשא בסבלנות אין-קץ את טורחם ומשאם וריבם של הבריות".

חסידים אומרים שאפשר לזהות שינוי בתואר פניו, החל מהיום שקיבל את ההנהגה.

"זה לא רק הפנים שהשתנו. אפילו כתב היד השתנה. תביא לי כל כתב יד שלו – לא משנה אם זה מכתב או הגהה תורנית על ספר – ואדע מיד האם הוא כתב את זה לפני קבלת ההנהגה או אחרי. הכתב השתנה, הוא נעשה אדם אחר לגמרי, ממש". מסכת חייו של מרן ה'פני מנחם' זי"ע ידועה ומפורסמת. מהרגע שבו נולד, כבן זקונים למנהיג היהודי הגדול של יהדות פולין, כ"ק מרן ה'אמרי אמת' מגור, רבבות עיניים עקבו אחרי כל צעד שלו. כל מאורע בחייו צוין במאות שטיבלך ברחבי פולין; רקדו בברית שלו, ידעו מתי התחיל להגות את המילים הראשונות, עקבו אחרי המלמדים המיוחדים שנשכרו לו ואפילו השתתפו מרחוק בשמחת בר המצווה שלו. אלא שאז התקדרו שמי אירופה במלחמה. הרבי וכמה מבני המשפחה הצליחו להגיע לירושלים, כשהם מותירים מאחוריהם משפחה ענפה ואלפי מעריצים מאחור. חילופי המשמרות כבר נראו באופק, ה'אמרי אמת' עוד הספיק להכניס את בנו לחופה, אך תקופה קצרה לאחר מכן – בשבועות תש"ח – הסתלק לבית עולמו. את מקומו מילא בנו הגדול שנותר בחיים, כ"ק מרן ה'בית ישראל' זי"ע. האבדך רבי פנחס-מנחם נותר כמעט לבדו.

"אבא", מספר הגרי"ד, "היה פעמיים בחייו אצל הבעלזער רוב (-מרן מהר"א מבעלזא זי"ע). אחת הפעמים הייתה אחרי הפטירה של ה'אמרי אמת' והרב מבעלזא שאל: האם אביו ה'אמרי אמת' מסר לו צוואה לפני הסתלקותו. אבא השיב שלא. שאל הרב מבעלזא, האם אמר לו משהו בתקופה שלפני הפטירה. אבא השיב שכן: שבת לפני הפטירה ה'אמרי אמת' התחיל להגיד לו צוואה, אלא שבאמצע נכנס מישו מהמשפחה והוא הפסיק לדבר. הרב מבעלזא רצה לשמוע מה אמר: ואבא ציטט: 'דוד המלך האט איבער געלאזט א צוואה פאר שלמה (דוד המלך השאיר לבנו צוואה): 'בני דע את אלוקי אביך ועובדהו'. אבא לא יכול היה לשמוע את אביו אומר לו צוואה, והוא מיהר לומר: 'ס'איז שבת היינט (שבת היום)'. ואכן, ה'אמרי אמת' הפסיק לדבר. "כששמע הרב מבעלזא את הדברים, אמר

הגעתי חמש שנים מהגיל שבו נפטרה אימי, החלטתי שאני מדבר פחות. ואכן, כמה שבועות לאחר מכן, הוא קיצר אפילו באמירת השמועס".

אך כל זה היה בתוך הבית פנימה. בציבור – "פחות או יותר הסימנים התחילו בחנוכה האחרון. המשב"ק הקרוב אמר לי אז: 'תראה, הוא מתנתק מאיתנו, זה לא נראה טוב'. פתאום הוא התחיל ללכת עם קפוטת גם בימי החול. כששאלו אותו, אמר משפט סתום: 'איך בין מער אין די עניינים (אני יותר בעניינים)'. "

"ארבעים יום לפני הפטירה, הוא שינה מנהג ותיק שלו – והפסיק להתפלל מנחה עם החסידים בבית המדרש. כל יום היה מתרץ תירוץ אחר. הוא במפורש התחיל להתנתק.

"באופן אישי, הדבר שהכי הדאיג אותי, היה הקשר שלו אלינו, החסידים. אם בכל שנות הנהגתו הוא היה סמל להארת פנים לכל צר ומצוק, בחודש האחרון, ניכר היה שהוא חס על כל רגע. אנשים מרי נפש שבדרך כלל שהו בחדר שעות, יצאו אחרי

אחד הסיפורים המפתיעים ביותר, אירע כבר באותו יום.

לא רבים ממעריצי גור בעולם יודעים, אבל במשך כארבע שנים כיהן בה רבי שלא משושלת משפחת אלטר. אחרי פטירת הרבי המייסד, ה'חידושי הרי"ם', מילא את מקומו אחד משישי העדה – הרה"ק רבי חנוך העניך מאלכסנדר זי"ע. חסידים השוו בכמה מובנים את הנהגתו לזו של ה'פני מנחם'. היו כמה קווי דמיון בחייהם, ובעיקר בפטירתם בחטף, כמעט באותו תאריך.

בתחילה סירב רבי העניך לקבל את ההנהגה. הוא כבר היה מבוגר למדי ולא רצה להוגיע את העדה שבתוך שבע שנים החליפה שני אדמו"רים – הרבי מקוצק וה'חידושי הרי"ם' – בהנהגה נוספת. "ומה", שאל רבי העניך, "בעוד שלוש שנים שוב יסתובבו חסידים עם ספר תהילים ביד?"

"בתקופה שאבא נהיה רבי", מספר הגרי"ד עובדה נוראה, "מישהו ציטט את הסיפור הזה. איכשהו הדבר נודע לאבא והוא לחש לי משפט שאז לא הבנתי: 'אויף מיר קיין תהילים וועט מען נישט זאגן' (עלי

באופן חריג, כמה שעות אחרי שהמכתב המקורי נכתב ונמסר, הרבי מתקשר למערכת 'המודיע' ומבקש שיוסיפו פסוק לסיום. לאיש אין מושג שמדובר בצוואה

רגעים ספורים. ליהודי אחד, שנכנס והחל לתאר באריכות את ה'אירצייט' שיש לו, אמר הרבי בחדות: 'לך יש יארצייט, און איך האב נישט קיין איין מינוט צייט (בתרגום חופשי: לך יש 'זמן-שנה' ולי אין זמן אפילו דקה אחת)'. "

"בפורים האחרון, כשנכנסו חסידים עם משלוחי מנות, עמדתי בפתח (מכיוון שאצלי לא היה פורים ובאתי לשמשו) ולראשונה יכולתי לראות את העניין הזה בחוש. אנשים נכנסו, הוא דיבר בקצרה ועיניו ריחפו למקום אחר".

ולא שאלתם כלום על ההנהגות הללו?

"אצל אבא הייתה הנהגה מאוחד ייחודית. ככל שאנשים היו קרובים אליו – כך הייתה להם יותר יראת כבוד כלפיו. איש לא העז לשאול ולהרהר. גם לא הכי קרובים".

סמיכה בסוף השיעור

"אנשים אוהבים לספר מופתים", אמר הגרי"ד אלטר. "המופת הכי גדול שאני יכול לספר על אבא, זהו השינוי האדיר שחל ביום שהוא קיבל על עצמו את עול ההנהגה. במשך עשרות שנים ידעו כולם

לא יאמרו תהילים)".

דבר נוסף שידעו בני המשפחה – קשור לבניין בית המדרש החדש של חסידות גור ברחוב ירמיהו. את הבניין החלו לתכנן עוד בחייו של כ"ק מרן ה'לב שמחה' זי"ע. הקרקע כבר הוקצתה ו'מנהל מקרקעי ישראל' לחץ שיתחילו לבנות. "כבר בתוך ימי השלושים לפטירת ה'לב שמחה', אבא קרא למקורבו, הרב יצחק מאיר טאומן, ואמר: 'איך ווייס אז אין מיינע זיבעציג יאהר וועל איך נישט דאווענען אין דעם בית מדרש (אני יודע שבשבעים שנותיי לא אתפלל בבית המדרש הזה). הוא המשיך להתעסק בבית המדרש, לאסוף כספים, אבל הדגיש בכל פעם שזה לא הבית מדרש שלו. ידוע ידע שהוא לא יזכה לבוא לשם". הלשון הזו, 'שבעים שנותיי', הייתה ברורה. "כמה פעמים הוא התבטא על שבעים. בא' בתמוז תשנ"ה, ביום הולדתו ה-69, נסעתי במיוחד לירושלים. נכנסתי ואמרתי ברמז: 'איך האב געטאשט א קאפיט'ל (החלפתי את פרק התהילים)'. כי בכל יום אמרתי את פרק התהילים לפי גילו של אבי, ועכשיו החלפתי מס'ט לע'. אבא השיב לי: 'כתוב בגמרא 'כיוון שהגיע אדם חמש שנים לפרק אבותיו – ידאג.

בהתפעלות: 'אזוי געזאגט? אזוי געזאגט?
ער האט דאך א סאך געזאגט (כך אמר) אם
כן, הוא אמר הרבה)'''

ל'פני מנחם', מעיד בנו, היו הרבה קווי
דמיון לאביו. "היה גם דמיון חיצוני, בתווי
הפנים ובקול". אבל בעיקר היה דמיון פנימי.
"הם היו מנהיגים של רבבות חסידים, אבל
התחושה הפנימית הייתה שפלות ברך.
אלה שהכירו את ה'אמרי אמת' מספרים
שכשהיה נכנס אל בית המדרש היה נראה
שהוא לא שווה את המרצפת שהוא עומד
עליה.

"כביטוי סמלי לדבר, הסביר את העניין
שהיה נוהג ללכת מדי יום, לפנות בוקר,
לצורך בריאותו. הוא היה צועד באותם
רחובות שבהם הילך אביו ה'אמרי אמת'.
הוא היה אומר בצחות לשון: 'אני הולך
בדרכי אבי'. משפט בעל משמעות כפולה
ועמוקה.

"זאת לא הייתה ענוה רגילה, אלא
תפיסה פנימית. אפילו בתוך הבית, בין בני
המשפחה, אפשר היה לראות שהוא מהלך
בתפיסה שלא מגיע לו כלום. כשהייתה
מוגשת לשולחן צלחת אוכל, תמיד חשב
שזה של משהו אחר. המושכל הראשון היה,
שלו עצמו לא מגיע כלום".

ועוד באותו עניין. "בשנות האדמו"רות
אמר לי אבא שהוא נוהג להזכיר הרבה
אמרות חז"ל בשמועסן. היו לו שתי
סיבות: א. הוא רוצה שהחסידים ילמדו
וידעו הרבה גמרות, שלא יצטמצמו
בלימוד. ב. משום שאביו כך נהג. 'אני
עושה כמו אבא', אמר."

אולם, החל מהרגע שבו עלה ה'בית
ישראל' על כס ההנהגה, האח הצעיר
התבטל בפניו כאחד החסידים. "כמה שנים
מאוחר יותר, בשנת תשי"ז, נפטר ראש
ישיבת 'שפת אמת' בירושלים, הגאון רבי
יעקב חנוך סנקביץ זצ"ל. ה'בית ישראל'
דאג להכתיר תחתיו את אחיו שהיה אז
צעיר בשנים. בשנים ההן, המצב הכלכלי
של הישיבה היה מורכב. כדי לממן את
המשכורת הדלה של אבא - שלא היה
בה כדי להחיות משפחה - נאלצו להשיג
תמיכה חיצונית, מי שהתגייס להביא אותה
היה הגאון רבי אברהם בנימין זילברברג
זצ"ל, 'הרב מפוטסבורג'.

"בשיעור הראשון שלו בישיבה הגיע
לפתע אחיו ה'בית ישראל' ונעמד בפתח.
השיעור עסק בענייני 'מדורת בית המוקד'.
ה'בית ישראל' בירך: 'שהאור יבער בך
ובתלמידים'."

אבל זו הייתה תקופה קשה מאוד
מבחינה כלכלית. המשפחה החלה לגדול
והמשכורת הדלה לא כיסתה את ההוצאות.
דירת המגורים שלהם הייתה בתוך בניין
ישיבת 'שפת אמת'. בדירה, שבמקורה
הוכנה עבור הסב, ה'אמרי אמת'. למטה,

איש הסוד. הגרי"ד אלטר במחיצת אביו זי"ע

"הייתי אז ילד בן עשר ולא חשבתי על כך שבחדר מעבר
לחלון אבא שלי מנסה לנוח מעט מחולשת הצום. אבא לא
אמר מילה. רק כשיצאנו למנחה הוא זרק לי באגביות"

כתלמיד בפני רבו. עם אחיו כ"ק מרן ה'בית
ישראל' זי"ע

זכור אב. הגרי"ד עם אביו ביום חתונתו

דור לדור ישבה. הגרי"ד אלטר במחיצת כ"ק מרן
האדמו"ר מגור

שלום מאחורי הקלעים. עם כ"ק האדמו"ר הנהיגות
שלום מסלונים זצ"ל (נואה הגרי"ב מנדלזון
מקוממיות זצ"ל)

הגדול של שנת תשמ"ט. 'דגל התורה' נקראה מ'אגודת ישראל' וסערה גדולה התחוללה בין חסידים לליטאים. "אבא אמנם היה הדובר הראשי של עמדת החסידים ואף התבטא בחריפות כשהיה צריך, אבל הדבר גם ייסר אותו מאוד.

"כאב לו שיש מחלוקת בתוך קהל יראי השם, ויותר מכל כאב לו הנזק החינוכי כאשר אנשים - מכל הצדדים - פוערים פיהם על גדולי ישראל מהמחנה שנגדם. הנושא הזה בער אצלו בעצמות. גם אחרי הניצחון הגדול, כאשר 'אגודת ישראל' קיבלה הרבה יותר מנדטים, הוא עדיין הצטער. למישהו ששוחח עמו באותם ימים אמר: 'כל המנדטים שהשיגו לא שווים את המחלוקת הקשה הזאת ואת הנזק החינוכי שהיא מובילה'.

"באופן כללי, אבא סבר שהסוגיות כגון אלו מורכבות מאוד בשביל צעירים. גם בהפגנות וכינוסי מחאה, אפילו נגד מטרות חשובות מאוד של קודשי ישראל, הוא סבר שלא כדאי שבחורים וצעירים ישתתפו. הם משתלחבים ומתלהבים בקלות ועושים מעשים מטופשים. חובת המחאה מוטלת על אנשים שכבר מיושבים בדעתם.

"מורובה מידה טובה, ברגע שרק בשלו התנאים - הוא מיהר בשליחות מרן ה'לב שמחה' - לפעול בכל דרך להשיג שלום. עלה אל ביתו של הרב שך והצליח לאחות את הקרע, עד שהושג השלום המיוחל, שבחסדי שמים שורר עד היום. זהו מסר שצריך לזכור, לא מנדטים קובעים, אלא הערכים והשלום".

גברא רבה באמריקה

איפה התבטאה הגאווה החסידית של ה'פני מנחם'?

"בכל רגע בחייו. כל ימיו הוא גדל בין ענקי עולם שידעו את כל התורה. הוא מעולם לא חש צורך להתנצל.

"בפעם הראשונה שהוא יצא - בשליחות אחיו - להשתתף בקונוונצן של 'אגודת ישראל' בארה"ב, כמעט לא היה איש ששמע עליו. כולם ידעו שהוא 'אח של הרבי מגור' ו'בן של ה'אמרי אמת'. ובכל זאת, נשיא הוועידה, ר' משה שרר ז"ל, החליט לכבדו. הוא פנה לפוסק של יהדות ארה"ב, מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, וביקש שהוא יהיה זה שיציג את האורח מהארץ בוועידה.

"רבי משה אמנם הסכים, אלא שהוא טען שאינו מכיר את האורח. לכן, כדי להציגו, הוא צריך לשוחח עימו ולתהות על נקנתו. אבא התבקש לעלות אל ביתו של הגר"מ פיינשטיין ולשוחח בלימוד והפגישה התארכה הרבה מעבר למשוער. כשהוא יצא,

המקומיים. הוא שאל את ה'בית ישראל' מה לעשות והוא הורה לו להתייעץ עם הגאון מטשעבין זצ"ל. הרב מטשעבין פסק: 'נאך לויפ'ן זיי - זיכער נישט (לדוף אחריהם - ודאי שלא)', אבל אם הם באים וצריך להגיב בנושא שקשור לכבוד שמים - שיענה. ואכן, הייתה פעם אחרי מלחמת יום כיפור שפרצה הסתה גדולה על ההשתמטות ואבא התראיין בתקשורת המשודרת.

בעניין הזה של דיבור ונאום, הוא היה שונה מכל אדמו"רי בית גור.

"אכן. הוא כנראה היה ייחודי בזה. ככלל, בגלל שרוב שנותיו הוא התהלך בין הבריות ונכנס ויצא בין קהלים שונים, הייתה לו גישה לכל אחד. 'כל אחד - נדמה לו כאומתו'. בחכמת החיים והדיפלומטיה הוא דיבר עם כל אחד בעולם המושגים הקרוב אליו. כך, למשל, כשהיה יושב אצל הגר"מ שך זצ"ל, היה מדבר באידיש במבטא ליטאי. "הדבר בא לידי ביטוי גם בשנות ההנהגה. הוא ידע לפלס נתיבות גם לכאלו שלא

בחרו הבית, נמצאת מצבת קברו של הסב הגדול. לימים יכנס בן אצל אביו, וייתמן שם גם ה'פני מנחם'.

לאורך כל שנות חייהם, התחושה הייתה שיש להם סבא. "בכל מקרה של צרה או שמחה, אבא היה יורד למטה, אל הציון של אביו, ומדבר אליו, כביכול הוא חי בעולם. באותה תקופה אבא גם היה מטופל באימו, הרבנית ע"ה. הוא סעד אותה ומימן את הכל מכיסו. פעם סיפר, שבאחד הימים כשהרגיש שקשה לו, ירד לציון ואמר: 'אני מפקיר את משפחתי בדאגה לרבנית, אבקש שאתה תדאג לבניי ומשפחתי שיהיו ילדים טובים ויגדלו כמו שצריך'".

מנדטים מול ערכים

מי שזוכר את נאומיו המפורסמים של ה'פני מנחם' בכינוסים של היהדות החרדית, את הרטוריקה המתפרצת ואת

גם אחרי הניצחון הגדול, כאשר 'אגודת ישראל' קיבלה הרבה יותר מנדטים, הוא עדיין הצטער. למישהו ששוחח עמו באותם ימים אמר: 'כל המנדטים שהשיגו לא שווים את המחלוקת'

הכריזמה הגדולה, יתקשה לעכל את הדברים הבאים: "אבא זצ"ל", "אומר הגרי"ד, "היה ביישן בטבעו. לעצמו כלל לא ידע לדאוג. לכן, כשהוא נהיה ראש ישיבה, הייתה הפתעה. לא ידעו שהוא יודע לדבר בציבור. זה היה נגד טבעו".

הוא גם התפרסם בתפקידים עסקניים. "באותה תקופה, אחיו מרן ה'בית ישראל' ביקש לסייע לו מעט מבחינה כלכלית. וכך הוא קיבל תפקיד נוסף, יו"ר 'אגודת ישראל'. גם בתפקיד הזה לא הייתה פרנסה גדולה. פעם אחת נשלחתי להביא לאבא את פנקס הצ'קים של 'אגודת ישראל' שיחתום עליהם. ראיתי אז שהוא מקבל פחות מכל הפקידים הללו.

"בעניין הזה, אבא יכול להיות אות ומופת לדוגמה. כל חייו הוא התבטל ואפילו ביזה את עצמו - כדי לקיים את רצון אחיו הקדושים מרן ה'בית ישראל' וה'לב שמחה'. בכל שאלה פוליטית או מדינית, הוא ביטל את דעתו לגמרי, ופעל בכל כוחו לייצג את עמדתם בגאון.

"הכניסה לתפקיד העסקני של יו"ר 'אגודת ישראל' הייתה שונה מזה של ראש ישיבה. אבל אבא לא שאל ולא פקפק. כל אשר הורה אחיו - קדוש היה בעיניו. לפתע הוא נדרש להתראיין בכלי התקשורת

דיברו את השפה הגוראית. כך, למשל, נכנס אצלו יהודי מודרני מאוד - צאצא לחסידי גור - שבישר על הולדת בתו הראשונה. אחרי שהסב הגוראי יצא, הרבי ביקש שיישאר ושאל אותו: 'קנית מתנה ליולדת?' כשהוא השיב בחיוב, הרבי התעניין מה קנה. אחרי שהשיחה התפתחה, פתאום הרבי מישר אליו מבט ואומר: 'בכל ילד שנולד, יש שלושה שותפים. אביו ואימו והקדוש ברוך הוא. איזו מתנה אתה נותן לשותף השלישי?' הרבי סידר לו שיעור תורה קבוע שהפך את ביתו לבית של תורה".

ככלל, מציין הבן: "אבא בטבעו היה איש של שלום. לאורך עשרות שנים הוא זה שפעל בשליחות אחיו הגדולים והוביל מאחורי הקלעים עשרות מהלכים ציבוריים. בשאלות רגישות שהיו צריכות הכרעות של מועצת גדולי התורה, הוא היה השליח שמשך בחוטים ותיאם עמדות. מי שעמד לצידו, היה האדמו"ר ה'נתיבות שלום' מסלונים זצ"ל, שגם הוא נודע ברוחב בינתו. יחד הם פעלו להסדיר כל בעיה. פעם אחת, בשאלה המפורסמת של ההליכה עם תנועת פא"י, התיאום כשל והתוצאה הייתה הרת אסון".

מכאן השתלשלו העניינים עד לקרע

הגר"מ פיינשטיין הכריז: 'לא ייאמן שהוא יודע ללמוד כל כך הרבה'.

"בוועידה למחרת נעמד הפוסק הישיש והחל להציג את האורח הצעיר. וכה היו דבריו שאפשר לשמוע בהקלטה: 'אינני הולך להאריך. אין זמן לכך. צריך לשמוע את דברי האורח הגדול. התפקיד המוטל עלי הוא הצגתו'.

"זוכר אני מימי ילדותי את תפארתה של גור ואת האדמו"רים הגדולים. את הספרים 'חידושי הרי"ם' ו'שפת אמת' למדו בכל הישיבות הליטאיות. אדמו"רי גור קשורים בתורה, ואת התורה הרי למדו גם בישיבות הליטאיות".

כאן החל הגר"מ להסביר באריכות מהו תלמיד חכם של חז"ל ומהו 'גברא רבה'. ואז אמר: "זאת עלינו לדעת על האורח שלנו, שהוא ה'גברא רבה' האמיתי שחז"ל כיוונו אליו בדבריהם... הוא גברא רבה בתורה, במידות ובענווה. אנו מקבלים בברכה נצר מהמלוכה של ממלכת גור, נצר לאבא גדול כל כך ולזקניו הגדולים זכר צדיקים לברכה. האורח שלנו הוא ראש ישיבת 'שפת אמת' המחדש בתורה, ולכן אנו נותנים לו את כבוד התורה ומקדמים פניו - בריך מתייך לשלם".

האולם געש בסערה. היחיד שלא יכול היה לשאת את הכבוד - היה הנואם הצעיר. "אבא עלה לדוכן ואמר: 'אותנו גידלו על אמונת חכמים. רבי משה פיינשטיין מציג אותי כאחד מגדולי התורה ואני יודע שזה לא אמת. חייב להיות שהוא התכוון להגיד שאני צריך ללמוד, שאני צריך להגיע להישגים כאלה בתורה'. ואחרי זה הוסיף ואמר: 'קטונתי מכל החסידים', בקרב החסידים יש עוד הרבה גדולים בתורה"... ובכל זאת, למרות כל הכבוד הזה שהחל להגיע אליו בכל מקום - ה'פני מנחם' עצמו היה בטל ומבוטל לאחיו האדמו"רים. "בעיקר זה בא לידי ביטוי בשנות ההנהגה של מרן ה'לב שמחה' ז"ע ובעיקר בשנותיו האחרונות, כשנחלש. אבא ראה בעצמו 'מתורגמן' שצריך להשמיע ולפרש את דבריו ואת דעתו.

"אנשים לא יודעים, אבל באותה תקופה היו לו שנים לא פשוטות מבחינה בריאותית ובכל זאת הוא התאמץ להראות דוגמה. לפעמים היו מודיעים לפתע שהרבי, ה'לב שמחה', יוצא לתפילה. הבחורים היו רצים בהתלהבות ואבא, גם כשכוחותיו לא עמדו לו, מיהר לצאת בראש. לתת דוגמה, שהבחורים יראו וילמדו ויידבקו ברבי. ותמיד היה מבטל את דעתו, לכל מה שהוחלט 'בבית הרבי'. הוא ראה לנגד עיניו את החינוך של הדור הצעיר.

"באותן שנים, היו שני מקרים יוצאי דופן שבהם נהג בצורה פלאית. אחד המקרים שהתפרסמו בשעתו בגור, אירע בקיץ תשמ"ח. באחד הלילות ראה אבא את אחיו

"גברא רבה אמיתי". נאומו ההיסטורי של ה'פני מנחם' בוועידת אגודת ישראל בארה"ב

הערכה יוצאת דופן. עם מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל

גדול השלום. עם מרן הגר"מ שך זצ"ל

אהבת תורה. עם מרן הגר"ש אויערבאך זצ"ל

ה'בית ישראל' בחלומי שאומר לו: 'אתה לא שומר על הבחורים שלי?' אבא שאל: 'למה הכוונה?' והרבי ענה: 'מִעַן פֶּאָרְט אַין דִּי וואָסער (נוסעים במים)'. היה זה לפני חופשת הקעמפים. אבא קרא לכל הצוותים בשיבות והזהיר שהבחורים לא ייסעו למקומות שיש בהם מים. הייתה ישיבה אחת שבה משהו זלזל בהוראה, והמחיר היה כבד. ארבעה בחורים טבעו באסון מזעזע.

"עוד מקרה יוצא דופן היה בימי מלחמת המפרץ. בניגוד לכל התחזיות והפחדים, אבא עמד אז בריש גלי והצהיר שאין מה לפחד. הוא אף פרסם מאמר ב'המודיע' על כך, תחת הכותרת 'מפחד אויב תיצור חי'. כשמישהו ממקורביו שאל: 'מאיפה ראש הישיבה לוקח כאלו כתפיים רחבות?' בתחילה השיב בצחות: 'ש' חילוקי דעות. הרבי מליובאוויטש אומר שאין מה לחשוש; הרב שך נוטה שיש ממה לפחד – אני מבין שזה יהיה משהו באמצע: ייפלו טילים, אבל זה לא יזיק'.

"אחר כך הרצינו פניו והוא השיב: 'אני כותב צ'קים ויורד למטה (כנראה שהכוונה ל'ציון' בישיבת 'שפת אמת' – א"א, יא"ג) ואומר: 'אבא, תכסה את הצ'ק'.

"בתפיסתו, הפחד והחרדה מסוכנים לא פחות מהטילים. אני נוהג לצטט בהקשר הזה משפט מחוכם ששמעתי מאיש רפואה בקיר: 'אנשים לא מתים מהתקף לב, הם מתים מרוב פחד מן ההתקף לב'. זה היה הקו שהנחה אותו, אסור להיבהל ולהילחץ לחינם. גם אם יש לעשות השתדלות, הבהלה מיותרת".

חינוך ללא מילים

כמי שגדלו בתוך ביתו של אותו צדיק, מה הייתה שיטת החינוך שלו?
"בתמצית: דוגמה אישית.

"הוא מיעט להעיר ולדבר איתנו. התפיסה שלו הייתה לא להעיר באופן פרטני. הוא חנך בלי מילים, או במילים בודדות. "אני זוכר שפעם אחת בילדותי, בצום שבעה עשר בתמוז, הגעתי הביתה עם כמה חברים מהחידר. עשינו הצגה על סיפור 'שלוש נקמות' של הסבא משפולי. הייתי אז ילד בן עשר ולא חשבתי על כך שבחדר מעבר לחלון אבא שלי מנסה לנוח מעט מחולשת הצום. אבא לא אמר מילה. רק כשיצאנו למנחה הוא זרק לי באגביות: 'חשבתי שילדים בני עשר יכולים להבין שיום צום זה לא זמן להצגות'. זהו, יותר הוא לא היה צריך לומר.

"כך היה מנהגו תמידי. גם למשל כשהיה קורא את ההגדה בליל הסדר – הוא כמעט לא אמר מילה תוספת באמצע. רק בסעודה 'שולחן ערוך' היה אומר קצת 'ווערטרער'.

ובכל זאת, ניתן היה להרגיש שהוא יוצא עכשיו ממצרים. הרגשת את זה בכל מילה. מי שהיה אצלו ב'סדר' לא יכול לשכוח את החוויה הרוחנית העילאית הזו. זה היה 'כאילו' הוא יצא ממצרים' כפשוטו, וזה עבר רק דרך אופן אמירת ההגדה. זה היה שווה יותר מכל ה'ווערטרער' שבעולם. כך חנך. "הוא סבר שאם תאמר לילד שלך באמצע התפילה: 'ני, ני, ני', אזי כשיגדל – גם הוא יגיד לבן שלו: 'ני ני ני'. החינוך הוא דרך דוגמה אישית. זה היה אצלו הבסיס. גם לילדיו, גם לתלמידיו וגם לחסידיו".

==מה היה סוג הקשר שלו עם תלמידיו בישיבה?

"זה תלוי. בשנים הראשונות היה מאוד מעורה בחיי הבחורים. גם כשנסע לחוץ לארץ – כתב להם מכתבים משם והמשיך לעקוב אחרי ההתקדמות שלהם בלימוד. הייתה אפילו כרטסת שעקבה אחר מצבו של כל בחור. מדי יום שלישי, הוא היה מוסר שיעור. מהבוקר היה מסתגר בחדר הספרים כדי להכין את השיעור. "בשנים מאוחרות יותר השתרג עליו

"עיקר העזרה שלו לפונים אליו, הייתה התמיכה הרגשית. הוא נהג עם החסידים כבנים. כשהגיע משהו עם בעיה רפואית – הוא הוציא דף מהגירה וכתב לו את התרופה"

עול הציבור וממילא פחתו השיעורים. אבל הבחורים נקשרו אליו בעבותות. כל הבחורים שעברו דרך ישיבת 'שפת אמת' המשיכו לשמור על קשר. גם אחרי שקיבל את עול ההנהגה, כשנכנס אליו תלמיד בישיבה, הכיר את שמו הפרטי ואפילו אם היו לו שם נוסף".

הוא המשיך לתפקד כראש הישיבה, גם אחרי שנעשה לאדמו"ר?

"לא. הדבר היחיד שהמשיך, היה מדי יום – הוא נכנס לסיבוב קצר, 'שפאציר', בהיכל הישיבה. הוא סקר את הבחורים כהרף עין וידע כל אחד מי ומה מצבו. לפעמים היה מוסר דרישת שלום ל'מחותן' של הבחור: 'שבוע שעבר הוא אחז בדף ל', עכשיו הוא אווז בדף ל"ח"...

"אבל מיד בתחילת ההנהגה היה חשוב לו להודיע לבחורים שמבחינתם הישיבה חייבת להמשיך כרגיל. למרות שהוא גר בבניין שלהם, אסור להם להמתין לו. 'אל תסתכלו עלי, אתם תשבו ותלמדו'. זה היה מהדברים היחידים שהוא דיבר בלשון נחרצת: "בין איך א רבי – דאָרף מַעַן מיר פֿאַלֶּגן (אם אני רבי – צריך לצייט לי)". הגישה החינוכית ליוותה גם את כל

שנות ההנהגה. "בחג השבועות הראשון להנהגה התקשר אלי ידיד וסיפר, שאחד הרבנים הממלכתיים ששירתו אז בתפקיד רם דרג, מבקש להגיע לטיש. התקשרתי לאבא והוא אמר: 'שבועות? עומדים כל הבחורים ב'שורה' ואנחנו הרי נצטרך לכבדו לפי רום מעמדו – זהו מסר לא חינוכי'. אגב, כשהיה צורך ומישהו פגע בכבודו של אותו רב, אבא היה הראשון שיצא לעודד אותו ולתמוך בו. אבל חינוך זה עניין אחר".

אבן מלב אל לב

עשרים וחמש שנה חלפו מיום פטירתו של הרבי, אילו מסרים שייכים גם לדור שלנו?

"נראה שהמכתב האחרון שלו יכול בהחלט לסמל את המסר שלו לכל יהודי בן דורנו. כשהוא ראה פורענות, הוא תלה זאת ב'חשבוניות וההתחשבנויות בינינו'. זה היה המוטו שלו בכל שנות הנהגתו. שהאדם לא יחשוב רק על עצמו. לכל זה הוא קרא

בלשונו 'עין טובה'. הוא תבע את זה מכל מי שרק הסכים לשמוע. לא להיות אנוכי. להרגיש את השני. בזה הוא עסק במשך שלוש שנות הנהגתו".

בעוון הזה של חוסר פרגון בין אדם לחברו, ראה הרבי את היסוד לכל האסונות. "באותם ימים היו ביהדות החרדית בכלל ובגור בפרט הרבה מקרים של המחלה הנוראה. לא היה כמעט יום שלא נכנס אליו 'תיק' חדש. הדבר פצע את ליבו. באחד הימים, אחרי קבלת קהל ארוכה, הוא לחש לגבאי רבי חנינא שיף: 'היום אני צריך לשתות 'לחיים', לא היה שום מקרה חדש של מחלה'.

"באותה תקופה, כדי לנוח מקושי הצרות, הוא היה נוסע כל יום לפני הצהריים לשהות לבדו בדירה ביישוב 'בית מאיר'. רק בשעות אחר הצהריים היה חוזר לירושלים ומקבל קהל. באחד מאותם ימים הוא אמר: 'התעמקתי במשך שלושה ימים! וניסיתי להבין מדוע דווקא בדור שלנו המחלה הזו מתפשטת כבזה קצב נוראי וקוטלת אנשים צעירים. יש כאן מסה. המחלה הזאת היא בעצם תאים שגדלים על חשבון תאים

"להשתדל לזכור תמיד". הגר"ד אלטר קורא את שבע הזכירות מכתב יד קודשו של אביו זי"ע

כרידה פתאומית. שבוע לפני פטירתו עם כ"ק מוך הישועות משה' מוידניץ זי"ע

יד החסידים. עם כ"ק מוך האדמו"ר מליובאוויטש זי"ע

ארי במסתרנים. עם מחותנו הגר"מ קליין אבד"ק אונגוואר זצ"ל

כל אחד בשפתו. עם כ"ק האדמו"ר ה'ברך משה' מסאטמר זצ"ל (עם המשב"ק לבית גור, רבי חנינא שייך ז"ל)

אחרים. זאת מידה כנגד המידה הרעה שאנשים חושבים רק על עצמם ולא רואים את השני".

הוא פעל ישועות להעביר את המחלה?
"הרבה פעמים כשנכנסו אליו ולחצו שיהיה 'צדיק גזור' - היה נוהג לומר: 'הקב"ה שולח מחלה לאדם כדי לרמוז לו משהו, במקום לפנות אל הצדיק שיגזור, עדיף להבין את המסר ולתקן את המעשים'." הוא היה מצטט את דברי זקנו, ה'חידושי הרי"ם', שביאר את מה שאמר חז"ל: 'מי שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם'. מה העניין ללכת אצל החכם? אלא, ביאר ה'חידושי הרי"ם', החכם מבין את הרמז שנשלח מן השמים. הוא מתקן את מעשיו שלו וגם מעורר את הפונה לשוב בתשובה. "באותם ימים הוא ביקר אצל האדמו"ר מסטריקוב זצ"ל והוזכר העניין הזה. אבא התלונן באוזניו: 'האם מעשיי עד כדי כך מקולקלים, שכל יום אני צריך לשמוע כל כך הרבה צרות?' ברוב ענווה הוא ראה בכל צרה שבאה אל שולחנו, כביכול הדברים מכוונים אליו".

אנשים שנכנסו אליו תיארו שבבת אחת הוא היה שואב מהם את צרתם.

"עיקר העזרה שלו לפונים אליו, הייתה התמיכה הרגשית. הוא נהג עם החסידים כבנים. כשהגיע משהו עם בעיה רפואית ואבא רצה להמליץ על משחה כלשהי - הוא הוציא דף מהמגירה וכתב לו את השם באנגלית. לפעמים רשם כתובת ומספר טלפון של רופא.

"פעם אמר לי: 'אחד הדברים הכי קשים שיש לי בהנהגה - כשנכנס משהו ומספר לי על צרה, ומיד אחרי שהוא יוצא נכנס משהו אחר ומספר על שמחה גדולה, ילד שנולד אחרי כמה שנים וכדומה'. המעבר החד ממצב של השתתפות אמיתית בצער, להשתתפות אמיתית בשמחה של חסיד אחר - הייתה עבורו מהמלאכות הקשות שבמקדש.

"על פי רוב קבלת הקהל הייתה מסתיימת בסביבות אחת עשרה בלילה. פעם, הגבאי רבי חנינא שיף ז"ל רצה לרומם את רוחו. הוא אמר לי: 'נכנס פה היום יהודי. כנניסותו הוא היה שבור וביציאתו הוא אמר: 'אבן נגולה מליבי'. אבא נענה ואמר: 'ומה אתה חושב, לאיפה האבן נגולה? היא יצאה מהלב שלו ועברה ללב של משהו אחר'..."

"בשמחות, כשחיתן את נכדיו, היה נוהג שכל החסידים עוברים לאחל 'מזל טוב' לפני הסעודה. מדובר במעמד ארוך מאוד, כשעתיים ויותר, מתיש מאוד. כשהוא נחלש, אחד המקורבים אמר: 'אולי הרבי יוותר על התור הזה?' אבא הגיב בתרעומת: 'יש אנשים עם פֶּקֶלֶאָן. כשהם עוברים לפני, אני נזכר מה צריך לבקש עבור פלוני ועל מה צריך להתפלל עבור פלוני'. הכל היה כדי לתת, להרגיש את הזולת ולפעול למענו. זו הייתה המהות של אבא".

יש גם סיפורי מופתים...

"מופתים", אומר הגרי"ד יסוד קוצקאי מובהק, "אינם מלמדים על גדלות האדם - זה מראה על גדלות הבורא. המופת הגדול הוא תיקון המידות. זה מה שמעיד על אדם גדול.

"אבל גם 'מופתים' יש לאין מספר. אלא שלא זה העניין. לא מזמן שמעתי על יהודי שסבל מאוד מדלקות אוזניים חוזרות ונשנות. הוא נכנס לאבא, ואבא אמר לו: 'בעיר רחובות יש רופא נודע, פרופסור מהרשק, הוא מומחה גדול ברפואת אוזניים. תיסע אליו'. אותו יהודי, אדם עם אמונה תמימה ופשוטה, ביקש לברר: 'רבי, אין משהו יותר קרוב לבני ברק?' אבא השעין את ראשו על ידיו - תנועה שהייתה אופיינית לו - הררה כמה רגעים ואמר: 'יש רופא בבני ברק, דוקטור קליין. מאוד קשה לקבל אצלו תור, אבל תגיד שאני שלחתי'. "האברך מתקשר לדוקטור קליין והמזכירה נותנת לו תור לעוד שבעה חודשים. אבל הוא אומר: 'יש לי שליחות מהרבי מגור'. העבירו את הטלפון לדוקטור קליין והיהודי סיפר: 'הייתי אצל הרבי מגור והוא הפנה אותו לפרופסור מהרשק.

זה 'מזל טוב'? אם עבד של שני שותפים אין לו תקנה - עבד של עשרת אלפים יהודים - מהיכן תהיה לו תקנה? רבה של אנטוורפן, הגאון רבי חיים קרייזוויט, ששמע את הדברים, ביקש לעודד את רוחו ואמר: 'כל ההתחלות קשות'. השיב לו אבא: 'אני יותר חושש מהמשך - 'מכאן ואילך יערב לכם'."

"לכל בן אדם, הוא אמר פעם למקורבו הרב בנימין שצ'רנסקי, 'יש הובי (תחביב). משהו שהוא אוהב. אני אוהב ביזיונות'. אם כל ימיו הוא היה מבזה את עצמו, למען רצון קודשם של אחיו, גם אחרי ההנהגה הוא לא חדל מלהסתיר את עצמו. פעם אחת נערך כינוס גדול לכל חסידי גור בבנייני האומה. כשהוא החל לדבר, הוא הוציא דף וכביכול קרא מתוכו. הוא כמובן לא דיבר על כסף, רק דברי חיזוק. אבל מה שהציבור לא ידע, שהוא 'הקריא' מתוך פתק ריק.

"ככלל, הוא סלד מגינוני כבוד. פעם כשהביאו לו באחת החתונות כיסא מפואר עם ידיעות, כמו שמקובל וראוי להביא לאדמו"ר, הוא דחף את זה ואמר 'עצי אשרה' והתיישב על כיסא פשוט".

"אבא קרא לכל הצוותים בישיבות והזהיר שהבחורים לא ייסעו למקומות שיש בהם מים. הייתה ישיבה אחת שבה משהו זלזל בהוראה, והמחיר היה כבוד"

אבל הוא התייחס לתפקיד בחרדת קודש.

"אכן, הוא ידע את גודל התפקיד. כמה פעמים אמר לי: האחים שלי אמרו לי שמהשולחן הזה לא יכולות לצאת טעויות". **את דברי התורה, השמועסען, הוא היה מכין?**

"בכל הדורות היו צדיקים שהכינו את השמועסען והיו כאלו שנמנעו להכין. אבא נהג לומר בשם רבותיו שלא צריך להכין את השמועסען, אלא להכין את עצמו. ואצלו היו כל הבחינות. לפני הכל הכין את עצמו, היו גם חלקים שהכין וכתב לעצמו מראש והיו הוספות שהגיעו לו בשעת מעשה. כשבאנו לערוך את כתביו, ראינו זאת בחוש. הוא כתב לעצמו את השמועסען לפני הטיש. רואים שהוא בדרך כלל התחיל כמו שהכין, שואל את אותן שאלות, אלא שבשעת אמירת הדברים, מרוב היותו מעיין המתגבר, הוא עובר פתאום להסברים ותירוצים אחרים".

מה הייתה גישתו בקשר למצב הפוליטי בארץ?

"הוא תמיד היה מצטט מכתב שכתב אביו ה'אמרי אמת' כשיסד את העיתונות החרדית. הוא מצטט את דברי המדרש - 'אם ראתי מלכויות מתגרות אלו באלו

ביקשתי רופא במרכז והרבי הפנה אותי אליך'. 'תשמע', השיב דוקטור קליין, 'ביום רביעי הבא פרופסור מהרשק אמור להיות אצלי בשעה ארבע. תגיע קצת קודם ושנינו נראה אותך'.

"היו הרבה סיפורים כאלה, שהוכיחו יותר מכל את הסייעתא דשמיא הגדולה. דברים לא טבעיים".

הוא עצמו התייחס למופתים?

"פעם הוא אמר לי: 'לפני הפירעון (-ההנהגה) היה לי יותר קל לפעול ישועות לחשוכי בנים. היום הרבה יותר קשה'. הבנתי ממנו, שכשאדם אוזח את עצמו לאין ואפס, יותר קל לו לפעול. בשעת ההנהגה, מטבע הדברים הוא חייב להתאזר גם בהוד והדר. זו סיבה אחת. וייתכן גם שאחרי ההנהגה היו כל כך הרבה בקשות מהציבור - שקשה לייחד זמן תפילה לכל בקשה בנפרד".

שמועס מאחורי פשקוויל

"בתקופה הראשונה של תחילת ההנהגה", מספר הגרי"ד אלטר, "הגיעו רבנים חשובים לברך אותו ב'מזל טוב'. אבא היה מגיב: 'מה

- צפה לרגליו של משיח. ה'אמרי אמת' הוסיף: 'אתה היהודי עשה את שלך'. כלומר, אנחנו לא צריכים להתעסק בזה, אלא לעשות מה שנדרש מאיתנו. זה היה הקו שלו.

"הוא עצמו הכיר והוקיר את כל השיטות. עם היותו תומך נלהב של 'אגודת ישראל', הוא גם היה יוצא ובא בכל החצרות. הוא ביקר גם אצל כ"ק מרן האדמו"ר מליובאוויטש וגם אצל כ"ק מרן האדמו"ר ה'דברי יואל' מסאטמר, ושניהם כיבדו אותו בצורה לא רגילה. כך גם היה עם כל גדולי התורה מכל החוגים. חיבב מאוד את מרן הגר"ע יוסף זצ"ל, את הגר"צ אבא-שאל. השתעשע רבות עם ראשי ה'עדה החרדית', כמו ה'מנחת יצחק' ורבי משה אריה פריינד שהעריץ מאוד וזה לא מנע ממנו לקבל בכבוד גם את רבני הציונות הדתית כהגר"א שפירא וכדו'.

"במיוחד הייתה לו הערצה לגאון רבי משה פיינשטיין. פעם, כשהלך אליו, אמר: 'אנחנו הולכים לגדול הדור של אמריקה'. במובן מסוים, טבע המידות שלו היה מאוד דומה לשל רבי משה. הוא היה מצטט את דברי הגמרא שבכל מקום שנחלקו בית שמאי ובית הלל - פוסקים הלכה כבית הלל לא בגלל שהם יותר גדולים 'אלא מפני שנוחים ועלובים'.

"והיה אבא שואל: 'אדם שהוא נוח ועלוב - תן לו גן עדן. מה שייך לפסק הלכה?' והוא תירץ: 'אדם שהוא נוח ועלוב - יכול להגיע לאמיתות של תורה. ממש לא אכפת לו מה יאמרו עליו, יאשימו שהוא 'מחמיר' יאמרו שהוא 'מקל', הוא חושב רק על הדין. 'זה היה אבא. מעולם לא התחשב במה יאמרו. לא אכפת היה לו שיאשימו אותו שהוא מחמיר, מקל, קיצוני או מתון. מה שהוא ראה אמת - את זה הוא שמר לעשות.

"פעם הגיע אליו צילום ממאמר חריף שפורסם בעיתונות החילונית נגדו. זה היה בעקבות התבטאות בסוגיה של משפחה שאחד ההורים לא שמר תורה ומצוות. אמרתי שאין לילדים להיפגש עם הורה כזה, מחמת הדוגמה השלילית. כמוכן שזה חולל סערה תקשורתית. אבא קיבל צילום של הידיעה ואפילו לא סיפר לי על כך. מאוחר יותר מצאתי את הדף וראיתי שבצד השני שלו - הוא כתב שמועס. פשוט לא חשש לומר את מה שראה לנכון, מבלי לחשוש למה יאמרו הבריות".

תזכורות בדף השער

הימים האלו נזכרים ונעשים. התקופה האחרונה מזכירה במעט את הפחד ששרר בימים ההם של מלחמת המפרץ. איך אפשר להשליך מההוראות והדברים שאמר ה'פני מנחם' באותה תקופה -

דוגמה לצעירי החסידים. במחיצת אחיו כ"ק מרן ה'לב שמחה' זי"ע

בשכת הגאונים. עם מרן הגר"ע יוסף והגר"צ אבא-שאל זצ"ל ויבדלחט"א כ"ק האדמו"ר מבאירן

הנהגה של אהבה. באמירת דברי תורה לאחר שריפת חמץ ברחוב רלב"ח

"ייתכן", אומר הגרי"ד אלטר ומסביר, "זה לא שאבא חשב שלא צריך לנקוט באמצעי השתדלות. אלא שסבר שאז, במלחמת המפרץ, הפחד השתלט יותר מההיגיון. לעומת זאת במגפה יש דברים טבעיים של איך עובד הנגיף, לכן יש יותר היגיון בפחד. "שוב, אבא סבר שצריך וחייבים לעשות השתדלות. אלא שגם כשעושים השתדלות, צריך לדעת שההשתדלות הזו פועלת רק מפני שכן ציווה השם יתברך. למשל, זה שעושים חיסון - זה לא בגלל שיש טבע שהחיסון מנטרל את המחלה, אלא שהקב"ה שלח לנו את החיסון. רק ברצונו החיסון יועיל לנו. בנאדם צריך לעשות את ההשתדלות, אבל לא לבטוח בהשתדלות. "אותו דבר בשאלות של פרנסה. עליך לעשות את ההשתדלות, אבל לא לחשוב שההשתדלות תביא לך את הפרנסה. אם הקב"ה ירצה, יבוא לך הכסף ממקום אחר, ואם לא, לא יועילו כל ההשתדלויות והמאמצים. האדם צריך לעשות את שלו ולדעת שהוא בידי הקב"ה. גם כעת, כשיש מגפה, על האדם לעשות השתדלות, אבל לא לבטוח בהשתדלות."

במקום להכביר מילים, הגרי"ד מצביע על תמונה שתולה מאחורי הארון. עומדת שם לנגד העין תמיד. זהו אחד הפתקים הכי מפורסמים במשפחה. פתק שאביהם ה'פני

מנחם' היה כותב על כל ספר של תפילות שהיה בביתו. לא משנה אם זה סידור, ספר תהילים או אפילו חומשים שבסופם יש סדר התפילות. בדף השער הוא כותב לעצמו כעין 'שבע זכירות' - יסודות ועיקרי אמונה ובטחון שהיה חשוב לו שיתנוססו מול עיניו תמיד.

הגרי"ד לוקח את הפתק לידי והאותיות בכתב היד הקדוש מכריזות בקול:

"להשתדל לזכור תמיד -

ד' יתברך מרחם עלי יותר מכל מרחם ושומרני גם כשאני שומר את עצמי.

כל הטובות ממי שיהיה - הכל מהשי"ת והכל שליחיו.

כל הטובות הן חסדי השי"ת ולא מפני שאנו ראויים.

אי אפשר להוסיף לגרוע או לשנות מגזירת השי"ת, אם לא על ידי תפילה ותשובה.

השי"ת יודע אם בטחוננו בו שלם ואי אפשר להעלים ממנו.

להשתדל לקיים תדיר מאמר חז"ל: 'עשה רצונו כרצונך'.

לשמוח ולהודות להשי"ת, שלא עשני גוי."

זו הייתה תקופת הנהגה קצרה מאוד - שלוש שנים וחצי...

"אכן. פעם אמר לי אבא בדרך רמז: 'בכל חג יש הגבלה בגשמיות. בפסח -

אסור לאכול את רוב המאכלים; בסוכות מותר לאכול - אך חייבים להיכנס לסוכה; בשבועות, מותר לאכול הכל ובכל מקום - אבל שבועות זה רק יום אחד... אפשר לראות בכך רמז לתקופת הנהגתו שהייתה טובה אך קצרה.

"אך מה שלמדנו ממנו, שגם על מעט הטוב חייבים להודות. אין אנחנו יודעים חשבונו שמים, אך מאמינים אנו בדברי חז"ל שאמרו שהנהגה היא דבר קצוב משמים. הגיעה זמנה של הנהגה אחרת ואין מלכות נוגעת בחברתה. יש מנהיג לעולם והוא המכוון דור דור ודורשיו ומנהיגיו.

"כאמור, אחרי ששלח את מכתבו האחרון ל'המודיע', התקשר וביקש להוסיף פסוק אחד של חתימה 'כי לא יטוש ד' עמו ונחלתו לא יעזוב'. בחסדי שמים, נצח ישראל לא ישק, עד שלא שקעה שמשו זרחה שמשו של כ"ק מרן האדמו"ר מגור שליט"א, הממשיך להנהיג את העדה הקדושה ברמה". והימים האלו נזכרים ונעשים. עשרים וחמש שנים אחרי, הגעגועים והמסרים עדיין מרחפים בחלל. הרבי זצ"ל שתמיד היה מליץ טוב, תמיד דאג לכל יהודי, לא יטוש את נחלתו. בפרט בימים אלו שכלל ישראל זקוק לישועה, בהיכל שצדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, לבוא לפני מלכו של עולם ולהתחנן לו בעד עמו לדבר ישועה ורחמים. ■

"יש אביונים שמתחפשים לא רק בפורים אלא כל השנה"

 חסדי נעמי
מרכז סיוע ארצי לנזקקים
naomi.org.il

לקיום מצוות "מתנות לאביונים" בהידור
רב ליתומים ומשפחות נזקקות חייגו
1-800-677-777